

Orijinal Kaynak: Wan Wyhe, John. (2011, June 28). "Was Charles Darwin an Atheist?" *The Public Domain Review*. <https://publicdomainreview.org/essay/was-charles-darwin-an-atheist>

Atıf Şekli: Wan Wyhe, John. (2022, Mart 25). "Charles Darwin Ateist miydi?" Çev. Aydan Eyüpoğlu, *Sosyal Bilimler*. sosyalbilimler.org/charles-darwin-ateist-miydi

Charles Darwin Ateist miydi?

John van Wyhe

Türkçesi: Aydan Eyüpoğlu

Saygıdeğer Viktorya Dönemi'nin doğa bilimcisi ve *On the Origin of Species*'in [Türlerin Kökeni-1859] yazarı Charles Darwin'in dini görüşleri, modern okuyucuların ilgisinden hiç yok olmaz. Kitapçılar ve internet, Darwin'in görüşleri ve onun evrim teorisinin din üzerindeki etkileri hakkındaki tartışmalarla doludur. Bugün birçok dini yazar Darwin'i ateizmle suçlar. Bazı popüler ateizm savunucuları da Darwin'i davalarına dahil eder. Darwin hâlâ hayattayken bile onun dini görüşleri hakkında çok çeşitli açıklamalar vardı — ki o bunları çoğunlukla gizli tutmuştur. Avusturyalı yazar Ernst von Hesse-Wartegg 1880'de Darwin'i Kent'teki evinde, Down House'da ziyaret etmiştir. Hesse-Wartegg'i Orpington'daki tren istasyonundan götüren arabacı, ünlü Bay Darwin'e şu yorumu yapmıştır: "Ha es enfidel, Sar-yes, bir infidel —bir kâfir! Ve insanlar onun hiç kiliseye gitmediğini söylüyor!" [Burada alıntılanan kısım](#), aslında Darwin'in bu Alman gazetesinin (*Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*) nüshasında işaretlenmişti —şüphesiz bu Darwin'i, Almanların kentli aksanını fonetik yazım yoluyla yakalama girişimi kadar eğlendirmiştir.

Diğer yorumcular, Darwin'in dindarlığına ilişkin yorumlarında daha cömert davranmışlardır. Bilim ve dinin zamansız bir çatışmasına dair modern mit, Darwin'in *Türlerin Kökeni* ve *Descent of Man* [İnsanın Türeyişi'nin-1871] sayfalarını ilk çeviren Viktorya dönemi okurlarının deneyimlediği gerçeklikten çok uzaktı. *Türlerin Kökeni*'nin yayımlanmasından sonraki yirmi yıl içinde evrim teorisi üzerindeki bilimsel tartışmanın sona erdiği artık herkes tarafından unutulmaktadır. Ancak Viktorya döneminin, insanların genel olarak bugün olduğundan çok daha dindar olduğu ve evrime ilişkin bilimsel kanıtların şimdi olduğundan çok daha eksik olduğu nasıl söylenebilir? Bunun açıklaması; pek çok Viktoryalı için seçimin Tanrı ile bilim veya din ya da evrim arasında değil, Tanrı'nın doğayı nasıl tasarladığına dair farklı kavramlar arasında olmasıdır. Astronomi ve kimyadan fizyoloji ve jeolojiye kadar doğal olayları açıklayan sabit doğa kanunlarının (veya ikincil kanunların) keşfedildiği zaten yaygın olarak kabul edilmişti. Darwin'in, Tanrı tarafından tasarlanan yeni bir doğa kanunu keşfettiğine inanılıyordu. Ve görünüşe göre Darwin'in

kendisi, evrim teorisinin dini imalarının en azından bir kısmını böyle görüyormuş. Bu aynı zamanda Darwin'in ulus tarafından 1882'de Westminster Abbey'e gömülmesini daha da anlaşılır kılıyor.

Darwin'in dine atıfta bulunan birkaç özel mektubu yaşamının sonlarına doğru ve daha fazlası da onun ölümünden sonra yayımlanmıştır. Bunlar, Darwin'in dini görüşleri üzerine yapılan büyük tartışmalarda çokça alıntılanmıştır. Onun dini görüşleri sorunuyla ilgili olabilecek diğer materyalleri ararken Darwin'in eserlerini anahtar terimlerle aramanın mümkün olduğu çevrimiçi bir arşiv olan [Darwin Online](#)'a başvurduğum. 'Ateist' ve 'ateizm' gibi terimleri aratarak Darwin'in bu soruyla ilgili belli ki eskiden bilinmeyen bir tartışmasını buldum. [Paragraf](#), Ernst Krause'un Darwin'in babadan kalma özgür düşünce sahibi büyükbabası, şair ve fizikçi Erasmus Darwin'in biyografisinin (1731-1802) İngilizce çevirisinde Darwin'in yazdığı uzun "Ön Bildiri"de bulunuyor. Darwin, dedesinin ateist olup olmadığı sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır:

Dr. Darwin sık sık ateist olarak anılırken eserlerinin her birinde, evrenin Yaratacısı olan Tanrı'ya tam olarak inandığını gösteren farklı ifadeler bulunabilir. Örneğin, ölümünden sonra yayımlanan "Temple of Nature"da şöyle yazar: "Belki de doğanın tüm ürünleri daha da mükemmelliğe doğru ilerlemektedir! Yerkürenin katı parçalarının aşamalı oluşumuyla ilgili modern keşifler ve çıkarımlarla desteklenen ve her şeyin yaratıcısının saygınlığına uygun düşen bir fikir." 'Zoonomia'nın bir bölümünü Mezmur yazarının sözleriyle bitirir: "Gökler Tanrı'nın İzzeti'ni ilan eder ve gök kubbe onun eserini gösterir."

"Korkunç ve harika yaratılmışım" mottosuyla ateizmin budalalığı üzerine bir kaside yayımlamıştır ve kasidenin ilk kıtası şöyledir:

Dull atheist, could a giddy dance
Of atoms lawless hurl'd
Construct so wonderful, so wise,
So harmonised a world?

Donuk atheist, baş döndürücü bir dans olabilir
Atomların kanunsuz fırlatılması
İnşa edilmesi böylesine muhteşem, böylesine bilge
Böylesine uyumlu bir dünyanın?

Bu pasajın daha önce fark edilmemiş olması ilginçtir. Charles Darwin, büyükbabasının bir yaratıcı hakkında sık sık yayımlanan "ifadeleri"nin onun ateist olmadığı anlamına geldiğini iddia ediyorsa, Darwin'in kendi yazılarını da aynı teste tabi tutmak mümkündür. *Darwin Online*'da yayımlanmış yazılarını "yaratıcı" olarak aratarak Darwin'in bu dili ömür boyu kullandığını çabucak görebiliriz.

İlk gerçekleşme, şimdi evrensel olarak Avustralya'daki bir geziye atıfta bulunan ve *The Voyage of the Beagle* [Tazı Yolculuğu] olarak bilinen ilk kitabı *Journal of Researches*'de olmuştur (1839'un ilk baskısı, Tazı günlüğüne dayanmaktadır):

Bundan kısa bir süre önce güneşli bir kıyıda yatıyordum ve dünyanın geri kalanıyla karşılaştırıldığında bu ülkenin hayvanlarının garip karakterini düşünüyordum. Kendi aklının ötesindeki hiçbir şeye inanmayan bir kişi, "İki ayrı Yaratıcı iş başında olmalı ancak amaçları aynıydı ve kesinlikle her durumda son tamamlandı," diye haykırabilir.

Bu terim, *Türlerin Kökeni*'nin (1859) ilk baskısına, ardından 1872'ye kadar olan birçok farklı baskıya ve tekrarlamaya kadar Darwin'in yayımlanmış yazılarında tekrar görünmez.

Darwin daha sonra, 1862'de orkidelerin tozlaşma adaptasyonları üzerine yazdığı aşağıdaki kitabında bu terimi kullanmıştır:

Bu inceleme aynı zamanda bana organik varlıkların incelenmesinin, her birinin yapısının ikincil yasalara bağlı olduğuna tamamen ikna olmuş bir gözlemci için yapının her önemsiz ayrıntısını Yaradan'ın doğrudan müdahalesinin bir sonucu olarak gören biri kadar ilginç olabileceğini göstermeye çalışma fırsatı da veriyor.

Bu, Darwin'in konumunu çok net bir şekilde göstermektedir. Daha da bilgilendirici olan, doğal seçilim teorisinin en açık ve en güçlü ifadelerinden biri olan *Variation of Animals and Plants* [Hayvanların ve Bitkilerin Varyasyonu-1868] adlı eserinin sonuç paragraflarıdır:

Bazı yazarlar, her bir küçük bireysel farklılığın kesin nedeni belli olmadıkça doğal seçilimin hiçbir şeyi açıklamadığını söylemişler. Şimdi inşaat sanatından tamamen habersiz bir yabaniye yapının nasıl taş üstüne taş şeklinde yükseltildiği ve neden kemerler için kama biçimli parçaların, çatı için yassı taşların vs. kullanıldığı açıklansa ve her bir parçanın ve bütün yapının kullanımına dikkat çekilmiş olsa yabaninin kendisine hiçbir şeyin açıklanmadığını söylemesi mantıksız olur çünkü her bir parçanın şeklinin kesin nedeni verilemiyordu. Ancak bu, seçimin hiçbir şeyi açıklamadığı itirazıyla neredeyse paralel bir durumdur çünkü her varlığın yapısındaki her bir bireysel farklılığın nedenini bilmiyoruz.

Uçurumun dibindeki taş parçalarının şekli tesadüfi olarak adlandırılabilir ancak bu kesinlikle doğru değildir çünkü her birinin şekli, tümü doğal yasalara uyan uzun bir olaylar dizisine bağlıdır; yani kayanın doğasına, çökme ya da yarıma çizgilerine, dağın alt üst olup sonrasında soyulmaya uğramasına ve son olarak parçaları fırlatan fırtınaya ya da depreme bağlıdır. Ancak parçaların ne amaçla kullanılacağına ilişkin olarak şekillerinin kesinlikle tesadüfi olduğu söylenebilir. Ve burada, kendi bölgemin ötesine seyahat ettiğimin farkında olduğumdan bahsederken büyük bir zorlukla karşı karşıya kalıyoruz. Her şeyi bilen Yaratıcı, O'nun koyduğu yasalardan kaynaklanan her sonucu önceden görmüş olmalıdır. Ancak, kelimeleri herhangi bir sıradan anlamda kullanırsak, Yaradan'ın kasıtlı olarak inşaatçının binasını dikebilmesi için belirli kaya parçalarının belirli şekiller alması gerektiğini emrettiği iddia edilebilir mi? Her bir parçanın biçimini belirleyen çeşitli yasalar inşaatçı adına önceden belirlenmemiş olsaydı, evcil hayvanlarımız ve bitkilerimiz

arasındaki sayısız varyasyonun her birini yetiştirici için özel olarak buyurmuş olması daha büyük bir olasılıkla savunulabilir miydi? — bu varyasyonların çoğu insana hizmet etmiyor ve yararlı değil de çoğu zaman yaratıkların kendilerine mi zarar veriyor? Güvercinlerin tuhaf kursak şişirmeleri yelpaze kuyruk türleri daha süslü görünebilir diye güvercinin ekin ve kuyruk tüylerinin değişmesini buyurmuş mudur? İnsanın vahşi sporu için boğayı sıkıştırmaya uygun çenelerle boyun eğmez bir gaddarlıktan oluşan bir cins oluşması için köpeğin iskeletinin ve zihinsel niteliklerinin değişmesine neden olmuş mudur? Fakat ilkeden bir durumdan vazgeçersek, o simetri ve dinçliğin mükemmel resmi oluşabilir. Örneğin, ilkel köpeğin varyasyonlarının taziye dönüşmesi için bilinçli bir şekilde yönlendirildiğini kabul etmemek gibi. Varyasyonların doğadaki gibi ve aynı genel yasalar sonucunda, ki bu yasalar insan da dahil bütün uyum sağlamış hayvanların doğal seleksiyon yoluyla oluştuğu bilgisinin zeminidir, özellikle ve bilinçli yönlendirildiği inancına en ufak bir sebep tahsis edilemez. Ne kadar istesek de Profesör Asa Gray'in "değişimlerin belirli yararlı hatlar doğrusunda," tıpkı bir akarsu gibi "kesin ve yararlı sulama hatları boyunca," ilerlediği inancını pek takip edemeyiz. Her bir özel varyasyonun tüm zamanların başlangıcından itibaren önceden takdir edildiğini varsayarsak yapının birçok zararlı sapmalarına yol açan organizasyonun esnekliği ve aynı zamanda kaçınılmaz olarak bir varoluş mücadelesine yol açan o fazla yeniden üretim gücü ile doğal seçilim ya da en uygun olanın hayatta kalmasının bir sonucu, bize gereksiz doğa yasaları gibi görünmektedir. Öte yandan, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen Yaratıcı, her şeyi takdir eder ve her şeyi önceden görür. Bu yüzden özgür irade ve kader kadar çözümsüz bir zorlukla karşı karşıya kalıyoruz.

Daha sonra 1871'de Darwin, *İnsanın Türeyişi*'nde din konusuna değinmiştir:

Tanrı'ya İnanç-Din. —İnsanın her şeye gücü yeten bir Tanrı'nın varlığına ilişkin soylu bir inanca sahip olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Aksine, aceleci gezginlerden değil de uzun süredir vahşilerle birlikte yaşayan insanlardan elde edilen yani bir ya da daha fazla tanrı hakkında hiçbir fikri olmayan ve dillerinde böyle bir fikri ifade edecek hiçbir kelime bulunmayan sayısız ırkın gelip geçtiği ve hâlâ var olduğu hakkında çok sayıda kanıt vardır. Elbette ki evrenin bir Yaratıcısı ve Hükümdarı olup olmadığı sorusu daha yüksek olandan tamamen ayrıdır ve bu, şimdiye kadar yaşamış en yüksek akıllar tarafından olumlu olarak cevaplanmıştır.

Ve Darwin ikinci cildin sonunda şunları yazmıştır:

İnsanın düşük düzeyde organize olmuş bir formdan ilerlediğine inanan kişi, doğal olarak bunun ruhun ölümsüzlüğü inancıyla nasıl ilişkili olduğunu soracaktır. Sör J. Lubbock'un gösterdiği gibi; barbar insan ırkları bu türden açık bir inanca sahip değildir ancak vahşilerin ilkel inançlarından türetilen argümanlar, az önce de gördüğümüz gibi ya çok az ya da hiç işe yaramaz. Bireyin gelişiminin hangi kesin dönemde küçük tohum keseciğinin ilk izinden doğumdan önceki veya sonraki çocuğa kadar insanın ölümsüz bir varlık hâline geldiğinin belirlenememesinden çok az kişi kaygı duyar ve kaygı için daha büyük bir neden yoktur çünkü giderek artan organik ölçekteki dönem muhtemelen belirlenemez.

Darwin'in kendisi de inançlarını tarif ederken kullandığı dilde tamamen tutarlı değildi ve tabii ki görüşleri hayatı boyunca değişti. 1876'dan itibaren çocukları ve torunları için özel bir otobiyografi yazmaya başladı. İçinde dini görüşlerindeki değişimden bahsetti. 1830'ların sonlarında Hristiyanlığa ve İncil'in gerçekliğine yönelik kademeli bir şüphecilik yavaş yavaş üzerine çöktü —bu onu bir Hristiyan yapmadı ama ateist de yapmadı; daha ziyade bir tür teist yaptı. Darwin'in zamanında 'teist' olmak, doğaüstü bir tanrının doğayı ya da evreni yarattığına ancak tarihin akışına müdahale etmediğine inanmaktı. Darwin bu terimi otobiyografideki ünlü bir paragrafta kullanmıştır:

... çok geçmişe ve geleceğe bakma kapasitesine sahip insan da dahil olmak üzere, bu muazzam ve harika evreni kör tesadüf veya zorunluluğun bir sonucu olarak yaratmanın aşırı zorluğu veya daha doğrusu imkansızlığı. Bu şekilde düşünürken bir dereceye kadar insaninkine benzer akıllı bir zihne sahip bir İlk Neden'e bakmaya mecbur hissediyorum ve bir Teist olarak anılmayı hak ediyorum.

Türlerin Kökeni'ni yazdığım zaman hatırladığım kadarıyla bu sonuç aklımda güçlüydü ve o zamandan beri birçok dalgalanma ile çok yavaşça zayıfladı.

Diğer zamanlarda doğa bilimci Thomas Henry Huxley tarafından türetilmiş ve moda hâline getirilmiş bir kelime olan 'agnostik' terimini kullanmıştır. Otobiyografiyle aynı zamanlarda yazılan ve ilk olarak *Life and Letters*'da yayımlanan 1879 tarihli bir mektupta şöyle yazar:

En aşırı dalgalanmalarımda hiçbir zaman Tanrı'nın varlığını inkâr anlamında bir Ateist olmadım. Genel olarak (ve yaşlandıkça daha fazla) ama her zaman olmayarak Agnostik'in ruh hâlimin daha doğru bir tanımı olacağını düşünüyorum.

Kanıtların kıtlığı ve kalan ifadelerin belirsizliği göz önüne alındığında muhtemelen Darwin'in dini görüşlerine ilişkin tanımımızı veya anlayışımızı hiçbir zaman tamamen iyileştiremeyeceğiz. Ancak bu, bilinemeyecek bazı şeyler olduğu anlamına gelmez. Bir şey çok açıktır ki o da elde kalan tüm kanıtların Darwin'in ateist olduğu iddiasıyla çeliştiğidir.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.